

SCI-CONF.COM.UA

PROGRESSIVE RESEARCH IN THE MODERN WORLD

**PROCEEDINGS OF VI INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
MARCH 2-4, 2023**

**BOSTON
2023**

PROGRESSIVE RESEARCH IN THE MODERN WORLD

Proceedings of VI International Scientific and Practical Conference

Boston, USA

2-4 March 2023

Boston, USA

2023

UDC 001.1

The 6th International scientific and practical conference “Progressive research in the modern world” (March 2-4, 2023) BoScience Publisher, Boston, USA. 2023. 663 p.

ISBN 978-1-73981-125-9

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Progressive research in the modern world. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Boston, USA. 2023. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-progressive-research-in-the-modern-world-2-4-03-2023-boston-ssha-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: boston@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2023 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2023 BoScience Publisher ®

©2023 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Hryshchenko V. O., Boyko I. I., Mandrovska S. M.* 13
PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF RENEWABLE ENERGY SOURCES IN UKRAINE
2. *Shokh S. S., Karpuk L. M., Shubenko L. A.* 19
ENVIRONMENTAL PLASTICITY OF WINTER RAPE VARIETIES IN TERMS OF YIELD
3. *Оленіч О. А.* 22
СТВОРЕННЯ НОВИХ ПЕРСПЕКТИВНИХ СОРТІВ ХРИЗАНТЕМИ В УМОВАХ ЛІСОСТЕПОВОЇ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ ПРОВІНЦІЇ В ВОРСКЛО-СУЛЬСЬКОМУ ОКРУЗІ УКРАЇНИ

VETERINARY SCIENCES

4. *Яценко І. В.* 27
ВПЛИВ НОВІТНІХ НАУКОВИХ ЗДОБУТКІВ ХАРКІВСЬКОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНИХ ЕКСПЕРТІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

BIOLOGICAL SCIENCES

5. *Алекперов Р., Гусейнова И., Мирджалаллы И.* 45
БИОМОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ, ФИТОХИМИЧЕСКИЙ СОСТАВ И ПРЕИМУЩЕСТВА ВИДА ERHEDRA EQUISETINA BUNGE

MEDICAL SCIENCES

6. *Adarsh Kumar Bussa, Rash Ha Sheikh, Grigoryan A.* 50
EFFECTS OF E-CIGARETTES AND NICOTINE POUCHES ON HUMAN HEALTH
7. *Ivanov V. P., Zakrevska M. M.* 55
CLINICAL PROFILE OF PATIENTS WITH HYPERTENSION AND ATRIAL FIBRILLATION BY RELATIVELY LOW SERUM NTpro-BNP LEVELS
8. *Khakimova G. A., Dusmuratova Durdonaxon Mirzailxom qizi* 60
TO THE QUESTION OF CARDIOVASCULAR PATHOLOGY IN THE ASPECT OF PATHOPHYSIOLOGY
9. *Makhlynets N., Pavlyshyn M., Ozhogan Z.* 65
INFLUENCE OF ORAL HABITS ON THE DEVELOPMENT OF ACQUIRED DEFORMATIONS IN THE MAXILLOFACIAL AREA
10. *Malinovskii V. A., Kuliuda V. E.* 68
IMMUNOSUPPRESSIVE THERAPY AND HEMATOPOIETIC STEM CELL TRANSPLANTATION IN THE TREATMENT OF APLASTIC ANEMIA

11. *Malinovskii V. A., Polishchuk L. S.* 78
TOXOPLASMA GONDII AND ITS IMPACT ON PSYCHE AND BEHAVIOR
12. *Mostiuk O., Kremer Ye., Bieliasnyk I.* 89
A CASE OF WARTHIN-LIKE THYROID CANCER
13. *Oliinyk I.* 93
SPORT PSYCHOLOGY: MEANING AND IMPORTANCE
14. *Oliinyk M.* 96
PHYSICAL REHABILITATION: REALITIES OF TODAY
15. *Pesotskaya L. A., Shchukina O. S., Kochkarova Ya. D., Zemlyanaya V. A.* 99
THROMBOPHILIA AND PREGNANCY
16. *Zhukatinska H. I., Malinovskii V. A.* 104
SUBACUTE THYROIDITIS AFTER VACCINATION mRNA-Pfizer-BioNTech FROM COVID-19
17. *Zhytariuk P. I., Tsysar Yu. V.* 113
MODERN VIEWS ON THE COURSE OF CARDIOVASCULAR PATHOLOGY DURING PREGNANCY (LITERATURE REVIEW)
18. *Аскарьяни В. П., Хикматов Жавохирбек Шерали угли* 119
ОСНОВЫ ВРОЖДЕННЫХ ПОРОКОВ СЕРДЦА В АСПЕКТЕ ФИЗИОЛОГИИ
19. *Бошицька Н. В., Сергєєв В. П., Кононко І. В., Клінов В. Д., Кононко Н. В.* 126
ІННОВАЦІЙНА КОМПОЗИЦІЙНА СИСТЕМА ГІДРОКСИАПАТИТ-ПОЛІЕТИЛЕНГЛІКОЛЬ ДЛЯ ОРТОПЕДІЇ
20. *Голозубова О. В., Сорокіна А. В., Степаненко Ю. О.* 130
ЗАСТОСУВАННЯ ПАЛІАТИВНОЇ ТЕРАПІЇ У ПАЦІЄНТІВ З ЛІМФОМОЮ ХОДЖКІНА ТА НЕХОДЖКІНСЬКОЮ ЛІМФОМОЮ
21. *Ковальчук А. М., Цисар Ю. В.* 134
СУЧАСНИЙ ОГЛЯД ПИТАНЬ, ЩОДО ПРОБЛЕМ, ЯКІ ВІНИКАЮТЬ ДО ТА ПІД ЧАС ВАГІТНОСТІ ТА БЕЗПОСЕРЕДНЬО ПОВ'ЯЗАНІ З НАЯВНІСТЮ ТОКСОПЛАЗМОЗУ
22. *Локота Є. Ю., Локота Ю. Є., Грицак М. Є., Вовчок Р. В., Руснак Я. М.* 144
ВИБІР ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ВІДБИТКУ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СТАНУ СЛИЗОВОЇ ОБОЛОНКИ АЛЬВЕОЛЯРНОГО ВІДРОСТКУ
23. *Пархоменко І. О., Цисар Ю. В.* 146
ВПЛИВ ПРОЛАКТИНУ НА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МАТЕРИНСЬКОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ЙМОВІРНІСТЬ РОЗВИТКУ ПОСТНАТАЛЬНОЇ ДЕПРЕСІЇ

24. *Підмогильна Ю. О., Старішко О. М.* 153
ОСОБЛИВОСТІ ХРОНІЧНОГО ПІЄЛОНЕФРИТУ ТА ЙОГО ДІАГНОСТИКА
25. *Рубан М. М., Музичук О. М., Квятник Ю. С., Сутиська К. Ю., Ксинін М. І.* 159
РОЛЬ МАТРИКСНИХ МЕТАЛОПРОТЕЇНАЗ, ЗОКРЕМА MPP-1 ТА MPP-13 У СТАНОВЛЕННІ ПАХОВИХ ГРИЖ
26. *Слабкий Г. О., Пішковці В. М., Пішковці А.-М. М.* 167
ХІРУРГІЧНА СТОМАТОЛОГІЧНА ДОПОМОГА НАСЕЛЕННЮ УКРАЇНИ В ПЕРЕДВОЄННИЙ ПЕРІОД
27. *Слабкий Г. О., Шафранський В. В.* 176
НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ ВІЙНИ З РФ НА СТАН ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ
28. *Чорна В. В., Струтинська О. Б., Коломієць В. В.* 182
ВПЛИВ СПОЖИВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИХ НАПОЇВ НА СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
29. *Чорна В. В., Хлєстова С. С., Поляруш В. В., Мегдальська Е. С.* 186
ПОРІВНЯЛЬНА ОЦІНКА РІВНЯ ЗНАНЬ ВОДІЇВ ГРОМАДСЬКОГО ТРАНСПОРТУ ЩОДО НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

CHEMICAL SCIENCES

30. *Ibrahimov Sattar Kamal, Ahadov Tural Kamal, Jamalova Rana Hafiz* 192
CHEMISTRY OF SOILED SOILS OF NEFTCHALA DISTRICT APPLICATION OF LATE AND UN MIXTURE IN METHODS IMPROVEMENT
31. *Klimko Yu. E., Koshchii I. V., Vasilkevich O. I., Levandovskii S. I.* 201
A NEW APPROACH TO THE SYNTHESIS OF ADAMANTYL-CONTAINING HETEROCYCLES
32. *Shekiliyev Fikret Ibrahim* 206
EXTRACTION OF SOME BIVALENT METAL IONS WITH NEW MULTI-COORDINATION BENZENE DERIVATIVES, RESISTANCE CONSTANT OF THE COMPLEX AND IMPACT OF ANIONS ON IT
33. *Zeynalov Elshan Tofiq, Baylarov Sahib Elman* 213
PREPARATION OF ANTI-DETONATION ADDITIVES FOR GASOLINE FUELS BASED ON OXYGENATE MIXTURES
34. *Багирзаде Гулу Ахмед оглы, Кулиев Фикрет Али оглы* 219
ОБ АКТИВАЦИИ МЕТИЛЬНЫХ ГРУПП 4-ХЛОР-о-КСИЛОЛА В УСЛОВИЯХ ПАРОФАЗНОГО ОКИСЛИТЕЛЬНОГО АММОНОЛИЗА

TECHNICAL SCIENCES

35.	<i>Antypchuk B. O.</i> RESEARCH OF THE IMPACT OF PRODUCTION AND OPERATION OF PHOTOELECTRIC PANELS ON THE ENVIRONMENT	225
36.	<i>Maksimyuk Yu. V., Martyniuk I. Yu., Maksimyuk O. V.</i> THE EFFECTIVENESS OF THE ALGORITHM FOR SOLVING NONLINEAR EQUATIONS IN ISOTROPIC LOAD	228
37.	<i>Pasichnyk O.</i> DESIGN OF WORKABLE GEOINFORMATION SYSTEM	232
38.	<i>Voskoboynick V.</i> PHYSICAL SIMULATION OF THE INTERACTION OF REGULAR WAVES WITH A TIDAL POWER PLANT	236
39.	<i>Yakymynska L., Yatskiv Yu., Deriuhin V.</i> ZSU-PROD ELECTRONIC SYSTEM AS AN ELEMENT OF THE LOGISTICS SYSTEM OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE	247
40.	<i>Yefimenko N. A., Bansak O. V., Banzak H. V., Leschenko O. I.</i> DEVELOPMENT OF MECHANISM FOR FORMATION OF INDUSTRIAL QUALITY INDICATORS IN THE ENTERPRISES OF THE MILITARY INDUSTRY	250
41.	<i>Безсонний В. Л., Шерстюк М. М.</i> ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ ВОДНОГО ОБ'ЄКТУ НА ОСНОВІ ЕНТРОПІЙНИЙНОГО ПІДХІДУ	259
42.	<i>Борис А. М., Савченко І. Ф., Рихлівський П. А., Галай В. С.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРАМЕТРІВ І РЕЖИМІВ РОБОТИ ПАЛЬНИКІВ ВОГНЕВОГО КУЛЬТИВАТОРА	266
43.	<i>Босий М. В., Боса О. А., Бельченков Є. В., Шевченко О. А., Герасименко І. О., Авраменко Є. В., Ботнаренко В. О.</i> ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ТЕПЛОПЕРЕНОСУ ТА ЗАТВЕРДІВАННЯ АЛЮМІНІЄВОГО СПЛАВУ	272
44.	<i>Ващук Н. Ф.</i> ФОРМУВАННЯ ВИМОГ ДО РОЗРОБЛЕННЯ НОВИХ ЗРАЗКІВ ЛІТНЬОГО, ДЕМІСЕЗОННОГО ТА ЗИМОВОГО ВЗУТТЯ ДЛЯ ПОЛЩЕЙСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	278
45.	<i>Дараган Н. С.</i> СКЛАДНІСТЬ РОЗРОБКИ МОБІЛЬНОГО ДОДАТКА	281
46.	<i>Діхтярь А. М., Андрєєва С. С., Шевченко Г. А.</i> РОЗРОБКА ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБІВ ІЗ БІСКВІТНОГО ТІСТА З ВИКОРИСТАННЯМ НАПІВФАБРИКАТУ ЖИРОВОГО	286
47.	<i>Петров В. М., Чабан С. Г., Пуріч Д. О., Жданов О. О., Мацей Р. О.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ НАПІВПРИЧЕПІВ З ПЕРЕДНІМ ЗАВАНТАЖЕННЯМ	296

GEOGRAPHICAL SCIENCES

48. *Мачульський Г. М., Черевко В. М., Борисенко Ю. О.* 303
ДЕРНОВІ ҐРУНТИ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОЛІССЯ, УМОВИ
ФОРМУВАННЯ, ОСОБЛИВОСТІ БУДОВИ ТА ХІМІЧНОГО
СКЛАДУ

ARCHITECTURE

49. *Леоненко М. І., Олійник Т. П.* 308
ЕКОДИЗАЙН ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ТЕРИТОРІЙ
50. *Мальований К. В., Авдєєва Н. Ю.* 315
ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КОМПЛЕКСІВ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДЛЯ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

ASTRONOMY

51. *Vidmachenko A. P.* 318
PHYSICAL CHARACTERISTICS OF AEROSOLS IN THE
ATMOSPHERE OF VENUS

PEDAGOGICAL SCIENCES

52. *Bondar A. V., Abbassi Reda, Grekova A. V., Burdina I. F.* 328
USING THE METHODS OF “BRAINSTORMING” AND “CASE
METHOD” DURING MEDICAL CHEMISTRY ON THE TOPIC
“COLLIGATIVE PROPERTIES OF SOLUTIONS”
53. *Hural O. I.* 334
THE METHODS OF FOREIGN LANGUAGES TEACHING
54. *Khantadze N.* 341
IMPORTANCE OF CORRECTLY SELECTED
EXTRACURRICULAR LITERATURE IN THE EDUCATIONAL
PROCESS
55. *Височина А. О.* 345
НАВЧАННЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ ОСНОВНИХ ПРИЙОМІВ
МИСЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ
56. *Гулямова К. Е.* 348
ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ МОЛОДИМИ ФАХІВЦЯМИ В
ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ТА РЕАЛІЇ
57. *Єфімов Г. О., Мустафаєв Азер Махмуд огли, Попічко А. О.,
Соколов В. І.* 356
ВПЛИВ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У
ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ
58. *Жерьобкіна К. С., Фоменко Б. В.* 362
РОЗВИТОК МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПЕДАГОГА
БАЛЬНОГО ТАНЦЮ У ПІСЛЯВУЗІВСЬКИЙ ПЕРІОД
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

59.	<i>Кадиева Севда Абдулсамед кызы, Герайзаде Малахат Ага Баба кызы</i>	371
	РАБОТА ПО ИЗУЧЕНИЮ СПЕЦИАЛЬНОЙ ЛЕКСИКИ	
60.	<i>Козак А. В.</i>	376
	НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНІЙ МОВИ У КОГНІТИВНОМУ АСПЕКТІ	
61.	<i>Макарчук В. В.</i>	380
	ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	
62.	<i>Марчик В. І., Козлов В. В.</i>	387
	ПРЕДМЕТ «ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА» В СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ СЕРЕДНІХ КЛАСІВ І ЛЦЕЇСТІВ	
63.	<i>Наумець Є. О., Войтенко О. А., Клименко Т. А.</i>	393
	АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ, ЯКІ ВИЗНАЧАЮТЬ ПОВЕДІНКУ СПОРТСМЕНІВ	
64.	<i>Перебейнос В. Б., Пакулин С. Л., Феклистова И. С., Пакулина А. С.</i>	406
	СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КООРДИНАЦИОННЫХ СПОСОБНОСТЕЙ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ	
65.	<i>Підлипняк І. Ю., Мироненко С. В.</i>	417
	ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ГОТОВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З ЛОГОПАТОЛОГІЄЮ ДО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ	
66.	<i>Росинчук І. О.</i>	426
	КОНТЕНТ-АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ПЛАВАННЯ» У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ	
67.	<i>Савчук Б. П., Сидорук Т. Я., Бобик В. О., Геник М. М.</i>	433
	ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІК КОУЧИНГУ У ФОРМУВАННІ ЦІННОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
68.	<i>Снедкова Л. А., Снедков А. І., Ахаладзе К. В.</i>	438
	МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНА ТВОРЧІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	
69.	<i>Титаренко В. В.</i>	446
	СТВОРЕННЯ РЕКЛАМИ У ХУДОЖНЬО-ОФОРМЛЮВАЛЬНИХ РОБОТАХ	
70.	<i>Швець О. В.</i>	456
	НАЦІОНАЛЬНО – ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	
71.	<i>Шкурашівська С. В., Семкович П., Іванчук М.</i>	459
	ЗМІШАНЕ ТА ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК СПОСІБ ДОСТУПУ ДО ЯКІСНОЇ ОСВІТИ	

72. *Шутко С. О., Хроленко М. В.* 464
ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ВИХОВАНЦІВ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

73. *Дубровіна Е. А.* 470
АКЦЕНТУАЦІЇ ХАРАКТЕРУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВІЙСЬКОВУ
ДІЯЛЬНІСТЬ
74. *Карлюк Ю. Я.* 476
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
75. *Хоржевська І. М., Рожова О. А.* 486
ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ТА ПРИЧИНИ ЇЇ ПОЯВИ

JOURNALISM

76. *Павлюк А. С., Кирилова О. В.* 493
ЛІДЕРИ ДУМОК У СУЧАСНОМУ ІНФОПРОСТОРИ

ART

77. *Луговський О. Ф.* 498
НОВА ІНКЛЮЗІЯ ЯК МОТИВАЦІЙНИЙ ЧИННИК
ФОРМУВАННЯ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ
78. *Мазур О. В., Кириченко Д. О.* 503
НЕОБХІДНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНІК
ЕСТРАДНОГО СПІВУ ЗАХІДНОЇ ШКОЛИ ВОКАЛУ В
РОЗВИТОК ЕСТРАДНОГО ВОКАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА
УКРАЇНИ
79. *Прилуцька В. С.* 512
ТЕНДЕНЦІЇ У СУЧАСНОМУ ГРАФІЧНОМУ ДИЗАЙНІ
80. *Товба А. А.* 515
СТВОРЕННЯ ФОТОЕКСПОЗИЦІЇ ХУДОЖНІХ ПЕЙЗАЖІВ З
УРАХУВАННЯМ МЕТОДИКИ ЇХ ФОТОГРАФУВАННЯ

PHILOLOGICAL SCIENCES

81. *Aliyeva Gunel Mubariz* 519
LACUNATED CHARACTERISTICS OF SPEECH
82. *Koval N. A.* 526
THE DESCRIPTION OF SYNTAX UNITS FUNCTIONING IN THE
GENRE "OFFICE CORRESPONDENCE" TEXTS
83. *Sevda Agil Kazimova* 531
LEXICO-SEMANTICS AND MORPHOLOGICAL PROPERTIES OF
WORDS OF ENGLISH ORIGIN IN SYNTAX COMBINATIONS IN
AZERBAIJANIAN LANGUAGE

ECONOMIC SCIENCES

84. *Hanisyay A.* 536
THE IMPORTANCE OF THE SCIENTIFIC RESEARCH IN THE SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT
85. *Menshykova M.* 541
CREDIT RISK MANAGEMENT IN BANKING DURING THE COVID-19 GLOBAL PANDEMIC
86. *Pikus R., Tsyhanok A.* 546
INVESTMENT ACTIVITY OF NON-STATE PENSION FUNDS IN UKRAINE
87. *Tymoshenko M.* 550
ROLE OF THE POLISH FINANCIAL SUPERVISION AUTHORITY IN THE MONITORING OF SOLVENCY II COMPLIANCE OF INSURANCE COMPANIES
88. *Гузар Б. С., Бондаренко В. С.* 554
СТРАТЕГІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ
89. *Дудченко С. А.* 562
ЛЮДСЬКИЙ ФАКТОР НА ВИРОБНИЦТВІ В УМОВАХ ДОМІНУВАННЯ ІНДУСТРІЇ 4.0
90. *Жувагіна І. О., Флакей М. Д.* 567
ЕКОНОМІКА ВІЙНИ ТА ПОВОСННИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ
91. *Костик Є. П.* 573
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ РЕЖИМУ ПОРТО-ФРАНКО В ОДЕСІ ЯК ОДНА ІЗ ПЕРЕДУМОВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХVІІІ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ. (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДО ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ЕКОНОМІЧНОЇ ІСТОРІЇ)
92. *Крибовець М. М., Булах К. В.* 582
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ
93. *Кущик А. П., Фоменко С. С.* 588
ОБІГ ОБЛІГАЦІЙ ВНУТРІШНЬОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЗИКИ ЯК ІНСТРУМЕНТА ІНВЕСТУВАННЯ
94. *Мельниченко М. В., Крочак Є. І.* 592
ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТРАНСПОРТНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
95. *Решетов С. О., Решетова Г. І.* 595
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ
96. *Семененко К. Ю., Бойко І. А.* 600
ОСОБЛИВОСТІ БРЕНДИНГУ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

97. **Синьгуб П. С.** 604
УПРАВЛЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ БІЗНЕС-СПІЛЬНОТИ В УМОВАХ ДИГІТАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ
98. **Чеботарьов О. О.** 613
ІННОВАЦІЙНІ ЗМІНИ В СИСТЕМІ ВИРОБНИЧОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ
99. **Яровий І. М.** 619
ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОТРЕБ В КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЙНИХ ВЕКТОРІВ РОЗВИТКУ НОМО SAPIENS

LEGAL SCIENCES

100. **Габрошвілі С. Й.** 626
ПРИЧИНИ СТВОРЕННЯ І МОДЕРНІЗАЦІЇ ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКОЇ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ NAFTA-USMCA
101. **Кулик І. О., Дівненко Л. В., Давидов П. Г.** 634
МЕДИКО-ПРАВОВІ УМОВИ ПОДАЛЬШОГО ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ ВІЙСЬКОВИХ, ЩО ОТРИМАЛИ ПОРАНЕННЯ
102. **Павлушкова О. І., Литвин О. П.** 644
ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ
103. **Резворович К. Р.** 648
ПЕРЕШКОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
104. **Сопільник Л. І., Сопільник Р. Л., Сопільник Л. С.** 654
ПРИНЦИП РІВНОСТІ ГРОМАДЯН ПЕРЕД ЗАКОНОМ І СУДОМ В УКРАЇНІ
105. **Шепета О. В., Мельник С. В.** 658
ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У ЗАСТОСУНКАХ ВІДСТЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я MHEALTH ВІДПОВІДНО ДО НОРМ GDPR

**ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ ГОТОВНОСТІ СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ З ЛОГОПАТОЛОГІЄЮ
ДО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ**

Підлипняк Ірина Юріївна

к.п.н., доцент

Мироненко Світлана Вікторівна

студентка

Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

Анотація: стаття присвячена формуванню достатнього рівня мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією до інтегрованого навчання шляхом розробки програмно-методичного комплексу корекційно-розвивальної логопедичної роботи на основі констатації актуального стану мовленнєвої готовності, визначення рівнів її сформованості та факторів ризику дизонтогенезу мовлення.

Проведений теоретико-емпіричний аналіз проблеми мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку із логопатологією показав багатоваріативність визначення змісту поняття «мовленнєва готовність»; тенденцію до збільшення осіб із порушенням мовлення; наявність протиріч між вимогами сучасного інтегрованого навчального процесу та можливостями таких дітей до навчання у загальноосвітній школі. Аналіз змісту та показників існуючих корекційно-розвивальних програм засвідчив, що вони базуються на формуванні одного або декількох складових мовленнєвого розвитку, що не вирішує проблеми мовленнєвої готовності до школи, і як наслідок, інтеграції дитини з логопатологією у загальноосвітній простір.

Розширено та уточнено дефінітивно-понятійний зміст терміна «мовленнєва готовність до навчання в школі» дітей з логопатологією як багатокомпонентної лінгвопсихологічної структури, яка є показником

мовленнєвої зрілості дитини та сформована на основі базових когнітивних процесів (базовий інтелектуальний компонент), комплексу вербальних знань, умінь та навичок (семіотичний компонент), дії яких узгоджуються та синхронізуються регуляційними процесами (регуляційний компонент). Розглядаючи мовленнєву готовність дітей до школи з таких позицій, проведено системне, об'ємне дослідження кожного з її компонентів із визначенням їх підпорядкованості та взаємодії.

Ключові слова: готовність, функціональна система мови та мовлення, мовленнєва готовність, базовий інтелектуальний компонент, семіотичний компонент, регуляційний компонент, діти із логопатологією, інтеграція.

Прийнята в Україні система освіти, яка передбачає навчання дітей з шестирічного віку, зумовлює необхідність забезпечення їх готовності до школи. Готовність дітей до навчання в школі є інтегративним результатом соціально-психологічної, соматичної зрілості дітей та підсумком виховання, навчання їх у дошкільному закладі освіти та в сім'ї. Готовність дитини до навчання у школі визначається значною мірою її мовленнєвою готовністю, яка є багатокомпонентним, складно організованим психолого-лінгвістичним новоутворенням. Кількість дітей, які мають труднощі у навчанні в школі, збільшується, згідно даних Т. Ахутіної, В Тищенко, М. Шеремет та ін., частково це пов'язано зі станом їх мовленнєвою готовністю. В Україні зростає і кількість дітей з мовленнєвими порушеннями (далі МП), структура яких набуває все більш складного характеру, що викликає в подальшому вторинні і навіть третинні порушення в розвитку дитини. Водночас, це знижує можливості дитини до успішного засвоєння навчальної програми в освітніх закладах і, як наслідок, призводить до шкільної дезадаптації. Зазначене вище вказує, що сьогодні в системі дошкільної освіти України набуває все більшого значення проблема інтеграції дітей з логопатологією у загальноосвітні навчальні заклади.

Ці обставини, безперечно, засвідчують необхідність удосконалення організації та змісту корекційно-логопедичної роботи з метою підвищення

рівня мовленнєвої готовності кожної дитини із порушенням мовлення, як запоруки успішного навчання її у загальноосвітній школі та гармонійної соціальної адаптації у майбутньому.

Мовленнєва готовність дітей до навчання в школі досліджувалася як лінгводидактична проблема у фонологічному, лексичному та граматичному напрямках (Б. Андрієвський, А. Богуш, М. Вашуленко, Л. Журова, Л. Калмикова, К. Крутій та ін.). Мовленнєва готовність як складна психолого-педагогічна проблема знайшла відображення і в галузі логопедії. Окремі аспекти мовленнєвої готовності у дітей із порушеннями психофізичного та мовленнєвого розвитку було досліджено Р. Боскіс, Д. Ілляшенко, В. Кисличенко, С. Коноплястою, І. Марченко, О. Романенко, В. Тарасун, В. Тищенко, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін..

З метою глибокого розуміння феномена мовленнєвої готовності до школи дослідженні вона представлена з урахуванням положень про загальну психологічну готовність та мовленнєву готовність зокрема. Запропонована концепція О. Корневим про функціональну систему мови та мовлення є оптимальною для міждисциплінарного підходу до вивчення мовленнєвої діяльності та мовленнєвої готовності до школи зокрема [1, с. 54]. Керуючись вище названими положеннями, стали зрозумілими механізми онтогенезу та дизонтогенезу мовлення (каузальні, когнітивні та мовленнєві). Саме порушення ієрархічності у формуванні функціональної системи мови та мовлення виокремлює мовленнєву готовність як логопатологічну та логопедичну проблему, вирішення якої підтверджує актуальність дослідження. Процес формування мовленнєвої готовності до школи розглянуто через призму функціональної системи мови та мовлення з вичленуванням базових її компонентів у нерозривному зв'язку із лінгвопсихологічними засадами процесів породження мовлення. Виокремлено основні компоненти, які забезпечують мовленнєву готовність до школи: базовий інтелектуальний, семіотичний та регуляційний. Базовий інтелектуальний компонент забезпечує роботу всіх основних когнітивних процесів дитини, які забезпечують

психомоторну базу для мовлення дитини і є підґрунтям для отримання та засвоєння знань, зокрема формування мовленнєвої готовності. Семіотичний компонент забезпечує формування, повноцінне засвоєння та використання мовленнєвих правил у мовленні дитини. Регуляційний компонент один з найважливіших, який об'єднує та регулює синхронну роботу усіх компонентів мовленнєвої готовності.

На основі понятійно-дефінітивного аналізу уточнено термін «мовленнєва готовність до школи» дітей з логопатологією. Це – багатокомпонентна лінгвопсихологічна структура, яка є показником мовленнєвої зрілості дитини та сформована на основі базових когнітивних процесів (базовий інтелектуальний компонент), комплексу вербальних знань, умінь та навичок (семіотичний компонент), дії яких узгоджуються та синхронізуються регуляційними процесами (регуляційний компонент).

Розглядаючи мовленнєву готовність як об'ємну лінгвопсихологічну структуру, виникає необхідність сучасного дослідження кожного з її компонентів, визначення їх підпорядкованості та взаємодії, розробки її діагностичної моделі, спрямованої на встановлення рівня мовленнєвої готовності дітей до навчання в школі, на що вказують вітчизняні та закордонні дослідники. Існуючі дослідження окремих показників мовленнєвої готовності не дають повної картини її актуального стану.

Актуальною залишається й проблема освітньої інтеграції в загальноосвітній простір не тільки дітей із тяжкими, але й з незначними порушеннями мовлення. Інтеграційні підходи до успішного навчання дітей з ПМ потребують додаткового обґрунтування в аспекті визначення рівня сформованості у них мовленнєвої готовності та розробки програмно-методичного комплексу корекційно-розвивальної логопедичної роботи з формування мовленнєвої готовності дітей із ПМ до шкільної інтеграції.

Враховуючи новизну, соціальну значущість, складність, комплексність проблем, які вирішуються, у межах інтегрованого навчання необхідно передбачити проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень

у галузі педагогіки взагалі та в логопедії зокрема, які б базувалися на світовому досвіді впровадження інтеграції.

Мовленнєва готовність дітей з особливими освітніми потребами як феномен у дефектології, логопедії та психології досліджувалась багатьма вітчизняними науковцями [2, с. 27]. Аналіз зазначених наукових праць дає змогу виокремити напрями дослідження мовленнєвої готовності у дітей із порушенням психофізичного та/або інтелектуального розвитку.

Напрямом психолого-педагогічного вивчення дітей із порушеннями слуху, відбір у спеціальні заклади та підготовка до інтеграції у середовище слабочуючих дітей був предметом досліджень провідних вчених (Р. Боскіс, І. Гілевич, Л. Головчиць, Б. Корсунської, Л. Малина, О. Пахаліна, О. Речицька, М. Шеремет та ін.). В аспекті цього напрямку розглядалася і МГШ дитини до навчання у школі як невід'ємна частина підготовки цієї категорії дітей до інтеграції в соціум. При вивченні МГШ у слабочуючих дітей вище зазначені автори акцентували увагу на дослідженні таких напрямів: слухове та зорове сприймання мовлення, стан лексичної сторони мовлення, зв'язне мовлення, оволодіння навичками читання та письма. Так, М. Шеремет у своїх дослідженнях виділяє чотири рівні та групи слабочуючих дітей за ступенем готовності до шкільного навчання: визначальним показником є рівень мовленнєвого розвитку (обсяг словникового запасу, навички зв'язного мовлення, засвоєння звукобуквенного складу слова). Ще одним важливим напрямом мовленнєвого розвитку слабочуючих дітей у контексті готовності до шкільного навчання науковці Р. Боскіс, Л. Головчиць, Л. Малина та ін. вважають сформованість навичок спілкування з дорослими і дітьми.

Напрямом дошкільного виховання при розвитку та корекції психологічних передумов підготовки дітей із порушеннями зору до навчання у школі вивчали Л. Вавіна, Л. Волкова, І. Гудим, Т. Дегтяренко, І. Моргуліс, Г. Нікуліна, Є. Синьова, Т. Семенишина, С. Федоренко, втім проблема МГШ таких дітей до навчання у школі не досліджувалася. Вище згадані автори перевагу надавали вивченню психологічної готовності, зокрема таким її компонентам, як:

сприймання (зорове, слухове, тактильне), орієнтування у просторі, моторика (дрібна, загальна, підготовка руки до письма), соціальним зв'язкам цих дітей. Багато уваги відводилося дослідженню проблеми засвоєння елементарних математичних навичок. Найменше досліджувався стан мовлення саме як складової частини психологічної готовності. У МГШ дитини до школи акцентувалося на загальному мовленнєвому її розвитку (звуковимова та чіткість). Окремо науковці досліджували мовлення дітей із порушенням зору, а саме: звуковимову, словниковий запас, граматику, але не в контексті готовності до навчання у школі.

Напряму особливості психологічної та педагогічної готовності дітей із затримкою психічного розвитку до навчання у школах та класах інтенсивної педагогічної корекції досліджували Н. Бастун, Н. Борякової, Т. Власова, В. Тарасун та ін.). В межах даного напряму дослідження МГШ обмежувалися станом сформованості комунікативних умінь дітей із затримкою психічного розвитку, фонетичних та фонематичних порушень, особливостей словника. Найбільшою проблемою у цих дітей, на думку вчених, є порушення комунікативної діяльності, що водночас зумовлює недостатню довільність навчальної діяльності.

Напряму вивчення різних аспектів процесу навчання, виховання та підготовки дітей з порушеннями інтелекту до школи (змістових, мотиваційних та дійових), їх готовності до самостійного життя в побуті, та в інших видах діяльності були предметом дослідження С. Коноплястої, Н. Морозової, В. Тищенко, та ін.). За даними наукових досліджень у розумово відсталих дітей на період вступу до школи практика спілкування займає менший відрізок часу (всього три-чотири роки), тоді як у дитини із НМР – п'ять з половиною років. Це до певної міри пояснює чому у розумово відсталих дітей знижена мовленнєва активність, недостатньо розвинуте монологічне та діалогічне мовлення. Отже, особливу увагу вчені у МГШ цих дітей до навчання у школі приділили насамперед розвитку мовленнєвої активності та вивченню лексико-граматичної та фонетико-фонематичної сторін мовлення. У процесі

лексико-граматичного розвитку таких дітей основні акценти зроблені на семантиці, багатозначності слів, словотворенні та побудові речень. Крім того, науковці акцентували увагу на проблемі оволодіння навичками читання та письма, недорозвинення яких зумовлювалося порушенням когнітивних процесів. Проте слід наголосити, що усі вище окреслені проблеми не об'єднувалися під одним терміном «мовленнєва готовність до школи».

Напря́м формування психолого-педагогічних передумов навчальної діяльності у дошкільників із дитячим церебральним паралічем (далі ДЦП) вивчали С. Коноваленко, О. Мастюкова, Н. Пахомова, О. Романенко та ін.; та дітей із аутистичними порушеннями вивчали Н. Базима, Т. Скрипник, В. Тарасун, М. Шеремет, Д. Шульженко, О. Янушко та ін. Основну увагу при наданні корекційної допомоги дітям з ДЦП науковці приділяють таким напрямам: формування пізнавальних процесів, підготовки руки до письма та формування сенсорних навичок [1, с. 43]. Мовлення розглядають як складову частину пізнавальних процесів. Дослідники виділяють ще один, не менш важливий напря́м у вивченні мовлення дитини з ДЦП – спілкування матері та дитини. Серед мовленнєвих порушень у цих дітей найчастіше діагностують дизартрію, тому і корекція мовленнєвого розвитку є відповідною до порушення. Особливостями МГШ дитини з ДЦП до навчання у школі, окрім розвитку лексики, граматики та фонетико-фонематичної сторін мовлення, є підготовка руки до письма, розвиток дрібної моторики. Щодо дітей із аутистичними порушеннями вище вказані науковці приділяють увагу мовленнєвій активності, регуляції власних дій; найголовнішим у мовленнєвому розвитку є навчити дітей із аутизмом навичкам використання мовлення [3, с. 56]. МГШ зазначеної групи дітей, як самостійну проблему, науковці не виокремлюють.

Напря́м дослідження мовленнєвої готовності у дітей із тяжкими порушеннями мовлення (далі ТПМ) детально досліджували В. Кисличенко, С. Конопляста, І. Марченко, Н. Пахомова, Є. Соботович, В. Тарасун, Л. Трофіменко, М. Шеремет та ін. Мовленнєву діяльність дітей з ТПМ вивчали

у дітей із дизартрією, ринологією, ФФНМ (а саме дислалією), ЗНМ первинного генезу, розумовою відсталістю (Є. Соботович, С. Конопляста, В. Тищенко, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.). Згідно з «Концепцією стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку» (Є. Соботович), одним із основних завдань корекційно-профілактичного навчання дітей старшого дошкільного віку є корекція провідного розладу, розвиток усіх сторін мовлення та підготовка їх до навчання у школі. У дітей із ТПМ при дослідженні МГШ основна увага приділялась вивченню лексичної та граматичної сторін мовлення, звуковимови та фонематичних процесів. У дітей із дизартрією додатково виділяють [2, с. 28]: дослідження мовленнєвого дихання та голосу, ритмічної сторони мовлення та зв'язного мовлення. До векторів МГШ у зазначеної вище групи дітей науковці [1, с. 74] виокремлюють стан комунікативної та діалогової готовності. Зазначені напрями є складовими її, але не базовими. Щодо групи дітей із ЗНМ (первинного генезу), науковці виокремлюють такі вектори дослідження МГШ, які збігаються з системністю порушення мовлення зазначеної групи. Так, основну увагу приділяють вивченню лексико-граматичної, фонетико-фонематичної сторін мовлення та зв'язного мовлення [3, с. 67]. Проблема мовленнєвого розвитку дітей із ринологією присвячені дослідження С. Коноплястої, яка вперше дослідила стан психомовленнєвого розвитку у дітей із ринологією через ФСММ, розробила та впровадила багатопрофільну систему комплексної психолого-педагогічної корекції психомовленнєвого розвитку цих дітей від народження до 18 років, але вивчення МГШ у цих дітей залишалася поза уваги цих дослідників.

Аналіз та систематизація досліджень науковців з проблеми МГШ та вивчення мовлення у дітей з особливими освітніми потребами та дітей із порушенням мовлення засвідчив, що лише у дітей із ПМ почали використовувати термін «мовленнєва готовність до школи». Для усіх зазначених вище категорій дітей розроблені корекційні програми для спеціальних закладів дошкільної/шкільної освіти, які сьогодні передбачають інклюзивну освіту [2, с. 26]. Усі розроблені програми в основному передбачені

для підготовчих та початкових класів. У коло наукових досліджень увійшли підготовчі класи, які готують старших дошкільників до навчання у школі. В аналізі корекційних програм приділили увагу розділу «Мовлення», в якому вивчали, структурні компоненти та феномен МГШ дітей з особливими освітніми потребами. Аналіз вітчизняних програм, дав змогу зробити такі висновки: формування та розвиток мови та мовленнєвої діяльності як окремий розділ виділяють не усі програми та не у всіх дітей із порушенням психофізичного та/або розумового розвитку; найчастіше формування мовлення відображається у програмах як складова когнітивних процесів; усі програми мають одновекторну спрямованість, спільні складові компоненти мовлення, а саме: лексику, граматику, фонематичні процеси та звуковимову, не враховуючи інших підсистем ФСММ; окремо від формування мовлення виділяють напрями з формування навичок читання та письма; у жодну навчальну програму не включено термін «мовленнєва готовність», вона розглядається в аспекті мовлення взагалі.

Отже, за результатами аналізу наукових праць та корекційних програм встановлено, що дослідження компонентів МГШ різних категорій дітей та виокремлення її як окремого розділу залишається недостатньо вивченим, не враховуються сензитивні періоди розвитку мовлення. Крім того, для успішної підготовки та готовності дітей із порушеннями психофізичного та/або розумового розвитку, а також дітей з ТПМ, МГШ слід досліджувати окремо як складну лого-психологічну проблему.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Харків : Ранок, 2012. 234 с.
2. Ілляшенко Т. Д. Інтеграція дітей з особливими потребами у загально освітній школі. Соціальний педагог. 2009. № 5. С. 26–35.
3. Колупаева А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Київ : Видавнича група «АТОПОЛЬ», 2011. 274 с.